

הזנת בעלי חיים בצרכי אוכל

במסגרת התקנות של קיום האספקה והשירותים החיוניים, הוציא משרד המסחר והתעשייה צו בדבר איסור השמוש בצרכי אוכל להזנת בעלי חיים. נוסף לזה הוציא המשרד הנ"ל היתר מיוחד לאיסוף לחם ישן מהמאפיות להזנת עופות.

בקשר לצווים אלה, נתבקשתי, על ידי מספר משקים דתיים, לברר שאלה זו לאור ההלכה. נעניתי לבקשתם. אולם לפני שנכנס להחך מכלול הדברים המסתעפים מבעיה זו, אביא כאן את הצווים הנ"ל ככתבם וכלשונם, למען נוכל לדון עליהם באופן מקביל מבחינת ההלכה. וזה לשון התקנות:

(א) תקנות שעת חירום, קיום האספקה והשירותים החיוניים תשי"ז 1957, קובץ התקנות מס' 692 מיום 11.4.57.

... "לחם" — מאפה מכל המינים ובכל צורה שהיא, בין טרי ובין ישן וכל תערובת המכילה מאפה כזה, לרבות פירורי לחם שהושגו מטחינת לחם מיובש או מלחם ישן.

"קמח" — קמח חיטה שיפון וכל תערובת המכילה קמח חיטה או קמח שיפון.

לא יעביר אדם לאחר בשום דרך מדרכי ההעברה את הבעלות או את החזקה על לחם או קמח לשם הזנת בעלי חיים. לא יציע לרכשם ולא ירכשם כאמור, לא יחזיקם ולא ישתמש בהם למטרה האמורה, אלא לפי היתר מאת המפקח ובהתאם לתנאי ההיתר.

לצו זה יקרא צו שעת חירום, השימוש בלחם ובקמח להזנת בעלי חיים תשי"ז 1957.

(ב) "בהתאם לסעיף 2 ל"צו שעת חירום" (איסור השימוש בלחם ובקמח להזנת בעלי חיים) תשי"ז 1957, הנני מעניק לכם היתר לאיסוף לחם ישן לפי התנאים דלמטה:

בתור לחם ישן יחשב מאפה רק בתום שלשה ימים מיום אפיתו. בכל הלחם הישן שתקנו לפי היתר זה, עליכם להשתמש להזנת עופות בלבד ורק במשקים שבשטח תל-אביב והדרום. בעל ההיתר חייב לשלוח מכונת איסוף למאפיות, בהתאם לרשימה הנזכרת בסעיף 2, פעמיים בשבוע לשם קניית הלחם הישן.

במסגרת ההיתר הנ"ל נמצאים עוד הרבה פרטים הקשורים בביצוע מעשי של ההיתר והם לא מעניינינו.

במכתב החסבר להיתר זה נאמר "אשר לנימוקים שהניעו הוצאת היתר כנ"ל הם לתת שמוש ללחם הישן שהצטבר במאפיות".

וכעת נברר את הנ"ל מבחינת הלכתית:

מקור ראשון לשאלה זו נמצא במסכת תענית כ' ב': רפרם בר פפא מוסר לרבא את המילי מעלייתא שעשה רב הונא בעת זקנתו: כל פניא דמעלי שבתא, הוי משדר שלוחא לשוקא וכל ירקא דהוה פייש להו לגינאי זבין ליה ושדי ליה לנהרא (להכי זבין להו, דאי הוה משתייר מידי לגננין אזלא לאיבוד, דמכמשא בשבת ונמצא מכשילן לעתיד לבוא, דלא מייתי ירקי לסעודת שבת — רש"י) וליתביה לעניים? זמנין דסמכא דעתייתו ולא אתו למיזבן (כשנסמכין עניים לאותו ירק ואומרים אין אנו צריכים לקנות ושמא לא ישתייר שם כלום ואין להן מה לאכול בשבת — רש"י) — ולשדייה לבהמה? קסברי: מאכל אדם אין מאכילין לבהמה. ופרש"י: משום ביזוי אוכלים דמיחזי ככועט בטובה שהשפיע הקדוש ברוך הוא בעולם. אי נמי משום דחסה תורה על ממונן של ישראל; וזרק לנהר, הולכין למקום אחר ומוצאין אותם בני-אדם ואוכלין אותן, כך שמעתי, עכ"ל. (1)

שני ההסברים של רש"י, המסבירים למה אין מאכילין לבהמה מאכל אדם מהיום למעשה שתי גישות נפרדות והבדלים גדולים ביניהם כדלקמן: לפי הפירוש הראשון שהאיסור הוא משום בזוי אוכלין איסור זה הוא מדרבנן, ומסתמך על הנהג הנמוסי-חברתי ש"בירא דשתית מיניה לא תשדי ביה קלא" (כלומר דבר הנצרך לך פעם אחת, שוב לא תבוהו, רש"י). וחז"ל מצאו רמז בפסוק (דברים כ"ג ח') "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא ולא תתעב מצרי כי גר היית בארצו" (ב"ק צ"ב ב). וכפירושי הגאונים: הבור ששתית ממנו לא תשליך בו אבן או דבר אחר, כלומר לא תזלזל בו ולא תגמול אותו רע אחר שנתהנית ממנו, וזה ע"ד משל לשאר הדברים שמי שבא לאדם ממנו איזה תועלת או נהנה ממנו, אין ראוי לעשות לו שום מעשה שיבוא לו נזק ממנו. (אוצר הגאונים — הפירושים שם). ומכאן איסור "ביזוי אוכלין": אין נוהגין בזיון באוכלין ואין זורקין אוכלין וכו', משום בזיון אוכלין" (מס' סופרים פ"ג ה"ד, (השוה ברכות ג' ב'). ואילו לפי הטעם השני של רש"י "משום דחסה תורה על ממונן של ישראל", האיסור להאכיל לבהמה מאכל אדם הוא מן התורה, שכן ענין "התורה חסה" הננו לומדים מן התורה, כפי ששנינו בתורת כהנים על הפסוק "וצוה הכהן ופנו את הבית" (ויקרא י"ד ל"ו), אמר רבי מאיר: וכי מה מיטמי לו? אם תאמר כלי עצו ובגדיו ומתכתו, מטבלי והם טחורים, על מה חסה תורה על כלי חרסו ועל פכו. וכי מה מטמא בנגעים — הרשעים או הצדיקים? הוי אומר הרשעים, אם כך חסה התורה על ממונו הכזוי ק"ו על ממונו החביב וכו' (ספרא שם, והשוה נגעים פ"ב ה') (2).

(1) לפי הכלל המקובל בפירושו של רש"י על התורה, שבכל מקום שישנם שני פירושים ברש"י סימן שהפירוש הראשון אינו מסביר את הענין במלוא היקפו ולכן זקוק לפירוש שני המשלים למעשה את הראשון, יש לברר אם כלל זה מקובל גם בפירושו על הש"ס ואם כהו יפה גם במקומות שהפירוש השני אינו של רש"י בעצמו אלא "כך שמעתי".

(2) בפירוש רבינו גרשום בחולין מ"ט, מביא את המקור שהתורה חסה על ממונן של ישראל, מדכתיב "עשה לך שתי חצוצרות כסף ולא של זהב עכ"ל, אולם לא כך סבורים חז"ל במסכת ר"ה כ"ז א'. ובספר "תורת חיים" כתב בחולין שם שענין התורה חסה חננו למדים מדכתיב "והשקית את העדה ואת בעירם" וכו' ראה שד"ח כללים מערכת החא אות צ"ב ה"ן כשנויי מקורות באריכות.

מאיך גיסא יש הבדל בין הטעמים שברש"י גם בכיוון הפוך והוא: לפי פירוש הראשון של רש"י האיסור להאכיל מאכל אדם לבהמה הוא איסור גדול וחמור הואיל וזה נחשב כביזוי אוכלין, "דמיחוי כבועט בטובה שהשפיע הקדוש ברוך הוא בעולם" (הבטוי בועט הוא בטוי קשה מאד, ומשמעותו גם זלזול וגם מרד, פרש"י ברכות ט' י"ג ב' סוטה כ"ב א' והוריות ב' ב'), ולכן אין כל היתר בגדון. וכן כתב הרמב"ם, "אין מפסידין שאר אוכלין ומשקין דרך ביזוי ובעיטה" (הלכות ברכות פ"ו ה"ט). ואילו לפי פירוש השני של רש"י שהתורה חסה, אם כן כל האיסור הוא לטובתו של האדם מישראל, והוא דומה לגדרי "בל תשחית", שבמקרה של חוסר ברירה וחוסר אפשרות מעשית אחרת, לא שייך הנימוק ולא האיסור, שהרי אם לא ישתמש למאכל בהמה ילך לאיבוד המאכל או שתתקלקל הבהמה ונמצא נפסד יותר. וכן סבור ה"מחצית השקל" (סי' קע"א ס"ק א'), שלפי פירושו האחרון של רש"י אם אין לו דבר אחר להאכיל לבהמתו כי אם מאכל אדם שרי.

זאת ועוד: לפי פירוש הראשון שההדגשה היא: דמחזי כבועט, יוצא שאפילו אוכלין שנפסלו אולם לא מינכר עליהן פסולת כגון לחם ישן (בלתי מעופש) וכן אוכלים אחרים שאין פסולת ניכר עליהם אסור להאכיל לבהמה דמחזי כבועט; ואילו לפירוש השני, אוכלים כגון אלה מותר בהחלט להאכיל לבעלי חיים הואיל וכל הטעם שהתורה חסה הלך לו, מפיון שהאוכלים כבר נפסדו.

כעת נעיין בספרי ההלכה והפוסקים: המגן אברהם בסי' קע"א ס"ק א' אומר: "בתענית דף כ' איתא: מאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה, פירש רש"י משום ביזוי אוכלין ומחזי כבועט בטובה שהשפיע הקדוש ברוך הוא בעולם".

מדברי המג"א הננו לומדים: (א) שמביא דברי הגמרא כהלכה פסוקה; (ב) שמסתמך רק על הפירוש הראשון של רש"י מבלי להזכיר או לציין גם את הפירוש השני. ביתר ספרי הפוסקים אין אנו מוצאים הלכה זאת באופן כה ברור כמו במג"א הנ"ל.

הראשון שעמד על השמטת הפוסקים דין זה הוא ה"אליה רבא" בפירושו על הש"ע סי' קע"א האומר: "ואני מסתפק כיון דקאמר למאכל אדם משמע דאין הלכה וכו' והיינו דהשמיטו הפוסקים". דברי ה"אליה רבה" אלו הם בלתי מובנים. ולכן קבעו המפרשים שיש חיסור בלשוננו, וכונתו: משום דאמרינן בגמרא שם "קסבר מאכל אדם אין מאכילין לבהמה" מדאמר קסבר משמע שרק רב הונא סבר כך ולא קיימא לן כוותיה.

סברא זו מובאת גם על ידי החיד"א בפירוש "פתח עינים" על מס' תענית האומר: דאפשר שמה שהשמיטו הפוסקים ז"ל דין זה, דס"ל דמדאמרינן התם קסבר משמע דהוא סבר הכי אבל לפי האמת מאכילין וכו'.

סברה זו אם קבלה היא נקבל, ואם לדין יש תשובה.

עצם הדבר אם חבטוי "קסבר" הנאמר בש"ס מבטא רק דעת יחיד האומרו, ופירושו שאותו התנא או האמורא הוא שסובר כך, ואנן לא נקטינן הכי או לא, במחלוקת הוא שנוי: הסמ"ג מצות עשה קל"ג הלכות תרומות ומעשרות כותב: "כתב רבינו משה בסוף ס"א דהלכות תרומות, שהתרומה בזמן הזה אפילו במקום שתחזיקו עולי בבל ואפילו בימי עזרא, אינח מן התורה אלא מדבריהם, שאין לך תרומה של תורה אלא בארץ ישראל ובזמן שחיו כל ישראל שם שנאמר: "כי תבואו"

ביאת כולכם, כמו שהיו בירושה ראשונה וכמו שהן עתידין לחזור בירושה שלישית, לא כמו שהיו בירושה שניה, שהיתה בימי עזרא, שהיתה בזאת מקצתן, לפיכך אינה מן התורה, כענין שאנו אומרים גבי חלה בכתובות כ"ה, וכן נראה לי שהוא הדין במעשרות שאין חייבים עליהם בזמן הזה אלא מדבריהם כתרומה עכ"ד. וראיתו — אומר הסמ"ג — נראה מדאמרינן בפסחים מ"ד ובנזיר ל"ז גבי קופות הנח לתרומה מתבואת ישראל בזמן הזה דרבנן, ואינו אומר קסבר משמע שסובר שכך הלכה, כדייקינן בפרק אלו קשרים קי"ב, מדמתרץ לה אליבא דרבי יהודה הכי סבירא ליה. ולרבי יוחנן הויה תרומה דרבנן לרבנן, והלכה כמותו לגבי ריש לקיש. וכן פוסק ובינו יצחק רק שאומר שבימי עזרא היתה מן התורה. מנמק איפוא הסמ"ג את סברתו מזה שלא נאמר "קסבר" שמזה משמע שסובר שכך הלכה. על גישתו זו השיגו היש"ש במס' יבמות פ"ח ל"ג האומר "עוד הוכיח ספר התרומה מדאמר בפרק אלו עוברין הגת לתרומה בזמן הזה דרבנן ולא אמר קסבר תרומה בזמן הזה דרבנן, משמע דהכי הלכתא. ונאלמתי דומיה כי לא אדע מה אשיב חורפי דבר, כי אדרבה משם איפכא מוכח משום הכי לא קאמר ליה קסבר דהוי משמע דרבי יוחנן סבר הכי וליתא, דרבי יוחנן סבר כר"י דהוי דאורייתא כדמוכח הכא, אלא הגת לברייתא זו דאתיא כרבנן דפליגי עליה. דר"י וכו'. וכן השיג הראב"ד על הרמב"ם ואמר שטעה דר"י לגבי ר"ל קיימינן והוא סבר דאורייתא וכו'".

מאיך יש פוסקים המתנגדים לגמרי לדייק משהו מהבטוי קסבר. לפי דברי ה"ברכי יוסף" (או"ח סי' שמ"ג אות ז') יוצא שהכל תלוי בסברת הדברים והיכא דאיכא סברא לא דייקינן לישנא ד"קסבר". וגם בספר "מחזיק ברכה" כותב די ש חולקים בכלל זה של קסבר והיכא דהדבר ברור כן במקום אחר תו לא דייקינן מלשון קסבר. וה"כתב סופר" חלק או"ח תשובה ל"ג סובר שסברת ה"אליה רבה" אינה מתקבלת על הדעת, כיון דלא מצינו מי שחולק על רב הונא, ומכח דקדוק לשון הש"ס דקאמר קסבר לא היה להשמיט דינו דרב הונא³).

ולוא דמסתפינא הייתי אומר, שאם כי הרמב"ם לא הזכיר דין זה במפורש אולם בדבריו וכן "אין מפסידין שאר אוכלין ומשקין דרך בזוי ובעיטה" (הלכות ברכות פ"ז ה"ט) התכוון לדין זה שלא להאכיל מאכל אדם לבהמה, הואיל שזה ענין של בזוי ובעיטה, והרמב"ם ורש"י התכוונו לדבר אחד לתת הסבר על איסור הזנת בעלי חיים במצרכי מזון של אדם, שאל"כ לא מובן למה משתמש הרמב"ם בהלכה הנ"ל בבטוי "בעיטה", מה שלא משתמש ביתר ההלכות הקשורות בבזיון אוכלין. (אגב, גם דברי הכסף משנה אומר "וכן אין מפסידין וכו'" ואינו מסיים את המקור צריכים בירור, הואיל ולפי קשר הדברים יוצא שאינו שייך למשפט הקודם).

אחרי כתבי זאת מצאתי בפירוש "בני בנימין" שעל הרמב"ם הנ"ל. "וכן אין מפסידין שאר אוכלים ומשקים דרך בזוי ובעיטה" הוא מראה מקום למסכת תענית כ"ב ורש"י שם ועוד, ושמחתי שכוונתי לדעת גדולים.

3) גם מדברי מחצית השקל בסי' קע"א א' האומר דלפירוש שני של רש"י ש"התורה חסה" יש לומר דאם אין לו דבר אחר להאכיל לבהמתו כי אם מאכל אדם שרי "ואפשר שעל זה סומכים העולם שנותנים לתרנגולים לאכול סת הראוי למאכל אדם" יוצא שלא חשמת דין זה על ידי הפוסקים משמשת עילה להיתר אלא מסתמכים על הפירוש השני.

סמוכין לדברי מצאתי במקומות שונים כדלקמן:

(א) מדברי „השושנים לדוד“ על המשניות אפשר להסיק שכך הבין בדברי הרמב"ם. על המשנה תרומות פ"א ט' האומרת „כרשיני תרומה מאכילין אותם לבהמה ולחיה ותרנגולים“ אומר „השושנים לדוד“ אין להקשות ממשנה זו על הרמב"ם שבריש פ"ו מהלכות תרומות כתב „תרומה נאכלת לכהנים הם ועבדיהם הכנענים ובהמתן דמשמע בכל תרומה, ובמתניתין לא שרי אלא כרשינין לבד ומטעם שכתב הרב (כי עקרו למאכל בהמה, דאי עקרו למאכל אדם היה אסור להאכיל לבהמה וכו'), יש לומר דמכל מקום הא דאסור בשאר דברים לאו משום דאסור להאכילם תרומה, אלא טעמא משום הפסד כיון דחזי לאדם, ומאחר דקיימא לן בכל דבר שמיחד למאכל אדם אסור להאכיל לבהמה משום הפסד אוכלין, משום הכי לא חש הרמב"ם לפרש בתרומה דדוקא כרשינין הוא דשרי דפשיטא הוא, דאטו מי גרע משאר אוכלין דחולין, עכ"ל.

(ב) גם מדברי המשנה למלך הלכות תרומות פ"ו ה"א אפשר ללמוד שכל ההדגשה של הרמב"ם הוא לא משום הפסד תרומה אלא משום הפסד אוכלין. על דברי הרמב"ם האומר: „תרומה ותרומת מעשר נאכלת לכהנים בין גדולים בין קטנים, בין זכרים בין נקבות הם ועבדיהם הכנענים ובהמתן“ אומר המשנה למלך: נראה מכאן דלא הותר לבהמה אלא דבר שעיקרו מאכל בהמה, דאף דלאדם נמי חזי מכל מקום הותר, אבל דבר שעיקרו מאכל אדם לא הותר לבהמה, ומראה מקום להר"ש בפרק בתרא דתרומות משנה ט' ושם נאמר: דאי עיקר לאדם אסור ליתנם לבהמה משום הפסד תרומה, וכך הם דברי התוספות יבמות ס"ו ב' ד"ה כרשיני, ומדהשמיט המשנה למלך את סוף המשפט המובא בר"ש משום הפסד תרומה אפשר להבין שהוא לומד בדברי הרמב"ם שהאיסור הוא לא רק משום הפסד תרומה אלא משום הפסדי אוכלין כדברי „השושנים לדוד“, גם הרע"ב אומר דאי עיקרו למאכל אדם היה אסור להאכילן לבהמה ואינו אומר שהאיסור הוא משום הפסד תרומה. מכל זה יש מקום רב לעיון במה שנוקט ה„אליה רבה“ בפשיטות „והיינו דהשמיטו הפוסקים“, כי כנ"ל לא הושמטה החלכה אלא שהובלעה בדין הכללי של ביזוי אוכלים.

זאת ועוד, ממקורות נוספים אפשר ללמוד שאסור להאכיל לבהמה מצרכי מזון. וע' מאירי (ביתב"ה, תענית כ' ב') שמביא דברי רש"י שאסור להאכיל מאכל אדם לבהמה, ודוחה דעת גדולי המפרשים (תראב"ד) המחלקים בזה בין דבר מרובה לדבר מועט, ואומר: ואין הדברים נראים, אם מטעם זלזול הוא, מת לי מרובה מה לי מועט.

כן דוחה שם סברת המחלקים בין שיש לו להאכילה מצד אחר או שאין לו וכתב: ואף זה אין ג"ל דודאי הרבה עניים היו שלא היה להם ליתן לבהמתם דבר אחר. אלא שמסיק הבדל אחר: אלא יראה לי שלא על כל אוכל אדם אנו אוסרים, שהרי התמרים והדליעים מאכל אדם הם (שבת קנ"ו, ב', ורש"י שם) וכן החרובים (שם קנ"ה א') ואין נמנעים מלתתם לפני בהמה, אלא לא נאמר אלא על מאכל שסתמו חינו מאכל אדם, ושהוכן למאכל אדם בפרט בשעה זו, אבל הוכן לבהמה, אעפ"י שסתמא מאכל אדם אין חוששים לו.

וע"ע בס' „מגן גבורים“ (באלף המגן) שמראה מקום למס' ביצח (ו' ב'):

„מאי דחזי לי לאינש לא שדי לי לכלבים“ משמע שיש איסור וכ”ה בכמה מקומות וראה חלה פ”א מ”ח עיסת הכלבים, וביצה סוף כ”א ותוס’ שם. וכן מוכח מכמה מקומות, וכן עמא דבר, עכ”ל.

ואפילו מאכל שאינו ראוי למאכל אדם מישראל אולם ראוי למאכל נכרי אסור להאכילו לבע”ה, חוץ מכלב. כן דייק ה”כתב סופר” (או”ח תשו’ ל”ג) ממ”ש „מחתכין את הדלועים לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים (ביצה ו’, ב’), משינוי הלשון שמה רישא לסיפא מסיק שדוקא הנבלה לפני הכלבים הותרה, וכפי שדרשו במכילתא (שמות כ”ב, ל’): לכלב תשליכון אותו, ללמדך שהכלב מכובד מן העבד, שהטרפה לכלב ונבלה לעבד, ללמדך שאין הקב”ה מקפח שכר כל ברי’, שנא’: „ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו“. אמר הקב”ה: תן לו שכרו וכו’. ויוצא שלשאר בע”ה גם נבילה אסורה כל שראוי למאכל נכרים. וע”ע מלבי”ם שם מש”כ דברים נאים בזה. כן דייק הכת”ס מלשון הש”ס, „קסבר מאכל אדם וכו’“, שמזה נראה שכל שהוא ראוי לאיזה אדם שהוא, ואפילו לנכרי אסור להאכילו לבהמה. אכן יש קצ”ע מדברי רש”י פסחים (כ”ב א’) במ”ש שם: דאי לאו „אותו“ הו”א קרא למצותיה איצטריך שאין הקב”ה מקפח שכר על כל ברי’ וכו’. ולמ”ל לומר שנצרך למצוה, הרי גם להתיר לתת לכלבים יש צורך בפסוק, שאל”כ היינו אוסרים, מצד שזה ראוי למאכל נכרי וג”ת. מכל הנ”ל יש לראות שהזנת בע”ה במצרכי מזון של אדם היא שאלה חמורה מבחינת ההלכה.

יש עוד להדגיש שכל השקלא וטריא דלעיל היא בנוגע למצרכי אוכל כלליים של בני אדם, ואילו בלחם שעליו הדיון במאמרנו זה, יש עוד מקום להחמיר יותר. וכך למדנו: ארבעה דברים נאמרו בפת: אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת (שלא ישפך על הפת ותהא הפת בזויה — רש”י), ואין זורקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת (ברכות ג’ ב’), ובכולם הטעם משום ביזוי אוכלין: אין מניחין בשר חי על הפת, שעל ידי כך נמאס הפת מלאכול, ואין מעביריו עליו כוס שמא ישפוך מן הכוס וימאס לאכול ואין סומכין הקערה בפת שמא ישפוך מן הקערה על הפת (נחלת יעקב מס’ ד”א רבה פ”ט).

בשלשה מהדברים האמורים, היינו: הנחת בשר חי, העברת כוס מלא וסמיכת הקערה אין הבדל בין פת לשאר אוכלים, הואיל ואין בעצם השימוש בדברים אלה משום בזוי, אלא הבזוי הוא מה שעל ידי כך נמאסת הפת, ולכן כל שיש כאן מיאוס אסור אף בשאר אוכלים, וכל שאין כאן מיאוס, כגון שהקערה שסומך בה את הפת מלאה פירות וכיוצא מותר אף בפת, שכך אמרו: עושה אדם כל צרכיו בפת (שבת ג’ ב’) אולם בזריקה, שבעצם מעשה הזריקה יש בה משום בזיון, יש הבדל בין פת לשאר אוכלים: שאר האוכלים אין אסור לזרקם אלא כשימאסו על ידי זה, כגון פירות רכים כתאנים וכיוצא בהם, אבל פירות קשים כרמונים ואגוזים וכדומה מותר לזרוק במקום נקי (ברכות שם). מה שאין כן בפת שחכו”ל ראו בזריקת פת ואיבודו, זלזול מיוחד הגורם לרעב ועניות. בגמרא מסופר: (א) רב יהודה חזא הנתו בי תרי דהוו קא פרצי בריפתא (זורקים אותם זה לזה כמשחקין זה עם זה — רש”י) אמר: שמע מינה איכא שבעא בעלמא, יהיב עיניה הוה כפנא, אמרו ליה רבנן לרב כהנא בריה דרב נחוניא שמעיה, דמר דשכיח קמיה, גיעשייה דליפוק בפתחא דסמוך לשוקא,

(יעשנו שיצא לחוץ, רש"י), עשייה ונפק לשוקא, חזא כנופיא אמר להו: מאי האי? אמרו ליה אכוספא דתמרי (על כלי מלא תמרים או פסולת של תמרים — רש"י) קיימי, דקא מזדבן, אמר: שמע מינה כפנא בעלמא, אמר ליה לשמעיה שלוף לי מסאניי, שלף ליה חד מסאנא ואתא מיטרא, כי מטא למישלף אחרינא אתא אליהו ואמר ליה: אמר הקדוש ברוך הוא: אי שלפת אחרינא מחריבנא לעלמא (תענית כ"ד ב') ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דכנשי נשוורא (שמכבדין פירוורי אוכלין מן הבית — רש"י), משום מנקירותא (לנקר הבית, נקיון — רש"י), אמר לי מר: משום דקשי לעניותא. ההוא גברא דהוה מהדר עליה שרא דעניותא (שם המונה על העניות היה רודף ללכדו ולהביאו לידי עניות — רש"י), ולא הוה יכול ליה, דקא זהיר אנשוורא טובא, יומא חד כרך ריפתא איכלי (על עשבים שבאפר — רש"י), אמר: השתא ודאי נפל בידאי (שלא יוכל ללקט הפירוורין מבין העשבים ויהו למדרס רגלים ואלכדנו בכך — רש"י), בתר דאכיל מייתא מרא עקרינהו ליבלי שדינהו לנהרא, שמעוה (ההוא גברא להווא שרא — רש"י) דקאמר: ווי דאפקיה ההוא גברא מביתיה (הוציאני זה ממקום מנוחתי — רש"י) (חולין ק"ה ב'). וכן הוא פסק ההלכה אף על פי שמותר לאבד פרוורין שאין בהם כזית, מכל מקום קשה לעניות (שו"ע א"ח סי' ק"פ ס"ד).

מכל הנ"ל יוצא שהזנת בעלי חיים בלחם ממש אסור בהחלט הואיל ויש בזה משום בזוי, זריקה ואבוד.

יתכן שיש מקום להבדיל בין בעל חי לבעל חי: בין בעל חי טהור כגון תרנגול פרה וכו' לבין בעל חי טמא כגון חתול, סוס וכו' וכן בין בעלי חיים שמזונם על בעל הבית או שאין מזונם על בעל הבית. גם דבר זה נלמד ממשנה של כרשיני תרומה הנ"ל, במשנה תרומות י"א ט' נאמר „כרשיני תרומה מאכילין אותם לבהמה ולחיה ולתרנגולות". מן הבטוי תרנגולים לומדים התוס' אנשי שם, שרק בבהמה וחיה טהורים דומיא דתרנגולים מותר להאכיל. וכן הוא לומד מן הסיפא שכתוב „ישראל ששכר פרה מכהן" ולא תנא בהמה סתם, אלא הכוונה להדגיש בהמה טהורה דומיא דפרה, ורמז לנו שאין נכון להאכילה כי אם למין טהור, ומסיימים: אפשר דאפילו איסור יש בדבר כי בזיון גדול הוא לתרומה שתאכל על ידי דבר טמא, אף על גב דמאכל בהמה הוא. ולפי דעתנו דין פת כדין תרומה בנדון זה.

גם ה„מחצית השקל" המסיק מפירושו השני של רש"י, שאם אין לו דבר אחר להאכיל לבהמתו מותר להאכילה מצרכי מזון של אדם, (ולפי דברי המשנה ברורה סי' קע"א י"א שער הציון י"ג יוצא שאפילו לפירוש הראשון של רש"י שרי בכהאי גוונא), אומר: ואפשר שעל זה סומכים העולם שנותנין לתרנגולים לאכול פת הראוי למאכל אדם וכו' יתכן ג"כ שנקט בדקדוק „לתרנגולים" ולא לבעלי חיים אחרים.

ובספר „דברי מנחם" סי' קע"א א' על דברי המג"א שאין מאכילין מאכל אדם לבהמה אומר: רבים אין נוהרים בזה ויש שנותנים ממה שאוכלין להחתול שבבית והוא איסור גמור ויש להזהר בזה, וראה בספר בית מנוחה דס"א ע"א אות ד' (4).

(4) לפי דברי חז"ל (ב"ק פ"ג א'), שמגדל אדם את הכלב בעיר הסמוכה לספר, הואיל והיא צריכה שיטור, במצב כזה האדם זקוק לכלב ונהנה במישרין משמירתו, ומכיון שהשאלה

כן מדגישים מפרשי המשנה את הכתוב במשנה הנ"ל "ולתרנגולים" ולא כתוב לעופות כדרכו בכל מקום, ואומרים: נראה שלא התירו אלא לעופות דומיא דתרנגולים דהכהן נהנה במה שהם אוכלים, אבל לעופות שאין מזונותיהם עליו ואינו נהנה אח"כ מהם, אסור דהוי כמאבדה בידיים (תוספות אנשי שם, שם).

גם ה"כתב סופר" מחלק בין בהמה שלו שנהנה במישרין ממנה על ידי שמתרבה כחה ותשמן, ובין בהמה שאינה שלו שאינו נהנה ממנה במישרין. הוא מסתמך על דברי המג"א שם האומר: "כל שיש בו לטובת והנאת אדם ליכא משום ביזוי אוכלין". כן מדייק ה"כתב סופר" בלשון הגמרא "אין מאכילין לבהמה" ולא כתוב לבהמתו ומסיק דלבהמה בעלמא אסור, אבל לבהמה שלו מותר ולרב הונא לא היה בהמה שלו. לפי גישה זו הוא מתרץ דברי הגמרא ביצה ר' "מוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים" וכן את הגמרא חולין ק"ב א' "שמאל שדי ליה לכלביה" וכו' (ג).

מכל האמור לעיל אפשר לקבוע דעת תורה, בקשר לחזר מס' א' של משרד המסחר והתעשייה, בנוגע למאפה מכל המינים ובכל צורה שהיא, בין טרי ובין ישן, וכל תערובת המכילה מאפה כזה לרבות פירורי לחם שהושגו מטחינת לחם מיובש או מלחם ישן שאסורים להזנת בעלי חיים (ה).

מאידך חזר מס' ב' של המשרד הנ"ל הקובע ש"לחם ישן" הוא בתום שלושה ימים מיום אפיתו, אינו מתאים להגדרת ההלכה, במיוחד שבין הלחם הישן הנ"ל נכלל: לחם מיוחד, לחם לבן וחלה, סוגי לחם שאינם נפסלים מאכילה בתום שלשה ימים (ראה תרי"כ שמיני פרק ט', והרמב"ם הלכות טומאת אוכלין פ"ג ה"א והראב"ד בהשגות שם שדרשו "אשר יאכל" פרט לסרוח וכו'), והנימוק שהוסבר כדי לתת שימוש ללחם הישן שהצטבר במאפיות אינו משכנע, ואין בכחו לשנות את פני הדברים, אם כי יש לציין לשבח שההיתר ניתן בהדגשה רק להזנת עופות בלבד, דבר שמקיל בהרבה מבחינת ההלכה לפי הבירורים דלעיל.

כל זה נכתב לשם בירורי המקורות ההלכתיים, ולמעשה עוד צ"ע בכל הנ"ל.

נשאלה משובי ספר, הזקוקים לשימור מתמיד ונעזרים בהרבה על ידי הכלבים, יש להניח שגם מבחינת ההלכה מותר אולי להאכיל את הכלב במצרכי מזון של אדם (ראה שבת קנ"ד ב' ושר"ע או"ח סי' ש"ח כ"ט וסי' שכ"ד ז').

5) בקשר לכך שחתך עליה בשר, המוזכר במסכת חולין ק"ב, ששמאל זרק אותו לכלב ורב הונא נתן את זה לעבדו, מסבירה הגמרא שהלחם היה מותר לאכול, "אלא רב הונא לא אכל את זה משום דאנינא דעתיה" אולם לפי דברי הגמרא בתענית שרב הונא סובר "מאכל אדם אין מאכילין לבהמה" אפשר להסביר הגמרא בחולין שרב הונא לשיטתו אול, שמאכל אדם אין מאכילין לבהמה ולכן נתן את הככר הנ"ל לעבדו ולא לכלב.

6) אפילו לדברי רבי יוחנן האומר: פירורין שאין בהם כזית מותר לאבדן ביד (ברכות ג"ב ב' השוה שבת קמ"ג א') הגי מילי בפירורין שנשארו מחאוכל, אבל אוכל שנתפורר מלכתחילה באיסור לפירורין קטנים, מחייב ההגיון שהאיסור נשאר עליהם גם אחרי ההתפוררות.